

קהלת פרק ז

- (א) טוב שם משמן טוב ויום המות מיזם הולדו:
- (ב) טוב ללכת אל-בית-אבל מלכת אל-בית משתה באשר הוא סוף כל-האדם והחי יתן אל-לבו:
- (ג) טוב כעס משחק כי-כרע פנים ייטב לב:
- (ד) לב חכמים בבית אבל ולב כסילים בבית שמחה:
- (ה) טוב לשמע גערת חכם מאיש שמע שיר כסילים:
- (ו) כי קקול הסירים תחת הסיר כן שחק הכסיל וגם-זה הבל:
- (ז) כי העשק הולל חכם ויאבד את-לב מתנה:
- (ח) טוב אחרית דבר מראשיתו טוב ארך-רוח מגבה-רוח:
- (ט) אל-תבהל ברוחך לכעוס כי כעס בתיק כסילים יגום:
- (י) אל-תאמר מה ה'ה שהימים הראשנים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על-זה:
- (יא) טובה חכמה עם-נחלה ויתר לראי השמש:
- (יב) כי בצל החכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תמינה בעליה:
- (יג) ראה את-מעשה האלקים כי מי יוכל לתקן את אשר עותו:
- (יד) ביום טובה הנה בטוב וביום רעה ראה גם את-זה לעמת-זה עשה האלקים על-דברת שלא ימצא האדם אחריו מאומה:
- (טו) את-הפל ראיתי בימי הבלי יש צדיק אבד בצדקו ויש רשע מאריך ברעותו:
- (יז) אל-תרשע הרבה ואל-תהי סגל למה תמות בלא עתה:
- (יח) טוב אשר תאחז בזה וגם-מזה אל-תנח את-ידיך כי-ירא אלקים יצא את-כלם:
- (יט) החכמה תעז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר:
- (כ) כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה-טוב ולא יחטא:
- (כא) גם לכל-הדברים אשר ידברו אל-תתן לבך אשר לא-תשמע את-עבדך מקללך:
- (כב) כי גם-פעמים רבות ידע לבך אשר גם-את אתה קללת אחרים:
- (כג) כל-זה נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני:
- (כד) רחוק מה-שהיה ועמקו עמק מי ימצאו:
- (כה) סבותי אני ולבי לדעת ולתור ובקש חכמה וחשבון ולדעת רשע לכול והסקלות הוללות:
- (כו) ומוצא אני מר ממנות את-האשה אשר-היא מצודים וחרמים לבה אסורים יגיה טוב לפני האלקים ימלט ממנה וחוטא ילקד בה:
- (כז) ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון:
- (כח) אשר עוד-בקשה נפשי ולא מצאתי אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל-אלה לא מצאתי:
- (כט) לבד ראה-זה מצאתי אשר עשה האלקים את-האדם ישר והמה בקשו חשבנות רבים:

קהלת פרק ח

- (א) מי-כפהלכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישנא:
- (ב) אני פי-מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים:
- (ג) אל-תבהל מפניו תלך אל-תעמד בדבר רע כי כל-אשר יחפץ יעשה:
- (ד) באשר דבר-מלך שלטון ומי יאמר-לו מה-תעשה:
- (ה) שומר מצוה לא ידע דבר רע ועת ומשפט ידע לב חכם:
- (ו) כי לכל-חפץ יש עת ומשפט כי-רעת האדם רבה עליו:
- (ז) כי-איננו ידע מה-שיהיה כי כאשר יהיה מי יגיד לו:
- (ח) אין אדם שליט ברוב לכלוא את-הרוח ואין שלטון ביום המות ואין משלחת במלחמה ולא ימלט רשע את-בעליו:
- (ט) את-כל-זה ראיתי ונתון את-לבי לכל-מעשה אשר נעשה תחת השמש עת אשר שלט האדם באדם לרע לו:
- (י) ובכן ראיתי רשעים קברים ובאו וממקום קדוש יהלכו וישתכחו בעיר אשר כן-עשו גם-זה הבל:
- (יא) אשר אין-נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה על-כן מלא לב בני-האדם בהם לעשות רע:
- (יב) אשר חטא עשה רע מאת ומאריך לו כי גם יודע אני אשר יהיה-טוב ליראי האלקים אשר יראו מלפניו:
- (יג) וטוב לא-יהיה לרשע ולא-יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני אלקים:

(יד) יש-הבל אשר נעשה על-הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הצדיקים שגם-זה הבל:
 (טו) ושבחתי אני את-השמים אשר אין-טוב לאדם תחת השמש כי אם-לאכול ולשתות ולשמח והוא ילנו בעמלו
 ימי חייו אשר-נתן לו האלקים תחת השמש:
 (טז) כאשר נתתי את-לבי לדעת חכמה ולראות את-הענין אשר נעשה על-הארץ כי גם ביום ובלילה שנה בעיניו
 איננו ראה:
 (יז) וראיתי את-כל-מעשה האלקים כי לא יוכל האדם למצוא את-המעשה אשר נעשה תחת השמש בשל אשר
 יעמל האדם לבקש ולא ימצא וגם אם-יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא:

קהלת פרק ט

(א) כי את-כל-זה נתתי אל-לבי ולבור את-כל-זה אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלקים גם-אהבה גם-
 שגאה אין יודע האדם הפל לפניהם:
 (ב) הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטמא ולזבח ולאשר איננו זבח כטוב כחטא הנשבע
 כאשר שבעה ירא:
 (ג) זהו רע בכל אשר-נעשה תחת השמש כי-מקרה אחד לכל וגם לב בני-האדם מלא-רע והוללות בלבכם בחייהם
 ואחריו אל-המתים:
 (ד) כי-מי אשר יבחר יחבר אל כל-החיים יש בטחון כי-לכלב חי הוא טוב מן-הארצה המת:
 (ה) כי החיים יודעים שימתו והמתים אינם יודעים מאומה ואין-עוד להם שכר כי נשכח זכרם:
 (ו) גם אהבתם גם-שנאתם גם-קנאתם כבר אבדה וחלק אין-להם עוד לעולם בכל אשר-נעשה תחת השמש:
 (ז) לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב-טוב ייגר כי כבר רצה האלקים את-מעשיך:
 (ח) בכל-על יחיו בגדיד לבנים ושמן על-ראשך אל-יחסר:
 (ט) ראה חיים עם-אשה אשר-אהבת כל-ימי חיי הבל אשר נתן-לך תחת השמש כל ימי הבלך כי הוא חלקך
 בחיים ובעמלך אשר-אתה עמל תחת השמש:
 (י) כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה כי אין מעשה וחסבון ודעת וחכמה בשאלו אשר אתה הלך שמה: o
 (יא) שבת ירא תחת-השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבנים
 עשר וגם לא לידיעים תן כי-יעת ופגע יקרה את-כלם:
 (יב) כי גם לא-יעד האדם את-עתו כדגים שגאחזים במצודה רעה ולצפרים האחזות בפח כהם וקשים בני האדם
 לעת רעה כשתפול עליהם פתאם:
 (יג) גם-זה ראיתי חכמה תחת השמש וגדולה היא אלי:
 (יד) עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא-אליה מלך גדול וסבב אתה ובנה עליה מצודים גדלים:
 (טו) ומצא בה איש מסכן חכם ומלט-הוא את-העיר בחכמתו ואדם לא זכר את-האיש המסכן ההוא:
 (טז) ואמרתי אני טובה חכמה מגבורה וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים:
 (יז) דברי חכמים בנחת נשמעים מזעקת מושל בכסילים:
 (יח) טובה חכמה מקלי קרב וחוטא אחד יאבד טובה הרבה:

קהלת פרק ז

(י) אל-תאמר מה ה'ה שהימים הראשנים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על-זה:
פסיקתא זוטרתא (לקח טוב)

(י) אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה. מכאן אמר ר' שמעון בן לקיש ואין לך אלא מה
 שבדורך, וכן הוא אומר (דברים יז, ט) ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם: כי לא
 מחכמה שאלת על זאת. לפי שבימים הראשונים היו תגרים מועטים והיה ריוח בעולם.
רש"י
 (י) אל תאמר מה היה שהימים וגו' - אל תתמה על הטובה שהיתה באה על הצדיקים הראשונים כדור המדבר
 ודורו של יהושע ודורו של דוד:
 כי לא מחכמה שאלת - שהכל לפי זכות הדורות:
אבן עזרא

(י) אל תאמר - עודנו מצוה ומזהיר לחכם שישמח בחלקו ואם היה עני כמו שכתוב למעלה מה לעני יודע ויאמר שלא יתעסק בדברי קנות ממון כי אם מה שיסיפיקנו ולא יכעס בעבור שיש לכסיל ממון רב ממנו ויהיה ארך רוח ואל יאמר מה היה כמו שיאמרו הכסילים אם ירדו מגדולתם שנהפך העולם כי המבין ידע כי הימים שוים והמערכות העליונות הם הם רק המקבלים ישתנו איש איש כפי חלקו:

תורה תמימה

(י) שהימים הראשונים וגו' - ללמד שלא יאמר אדם האיך אני דן לפני פלוני הדיין, וכי הוא כמשה ואהרן, כאלדד ומידד, אלא ירובעל בדורו כמשה בדורו, בן בדורו כאהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו, לפיכך אין לך לילך אלא אצל שופט שבימירמה) [ר"ה כ"ה ב']:

קהלת פרק ז

(יז) אל-תרשע הרבה ואל-תהי סגל למה תמות בלא עתך:

מדרש זוטא - קהלת (בובר)

[יז] אל תרשע הרבה. א"ר ברכיה הא מעט שרי, אלא מדחדא בתום שלא בתום הוא, מעשה בר' ברכיה, בני אל תלך בדרך אתם (משלי א' ט"ו), ואשר תלך, מנע רגלך מנתיבתם (שם /משלי א'), למה שרגליהם לרע ירוצו וימהרו לשפך דם (שם שם /משלי א' ט"ז).

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב)

(יז) אל תרשע הרבה. שלא תאמר עבר עבירה כבר אותו האיש נטרד כבר יעבור עוד, לכך נאמר אל תרשע הרבה, כלומר שלא תוסיף לחטוא: ואל תהי סכל. לשכוח המצות. למה תמות בלא עתך: ס"א אל תרשע הרבה. בדעתך תאמר כבר אין לו תקנה: שלא תמות קודם עתך מדאגותיך.

רש"י

(יז) אל תרשע הרבה - אפי' רשעת מעט אל תוסיף להרשיע:

למה תמות בלא עתך - כשאל שנאמר (ד"ה = דברי הימים = א' י) וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהנים ובעמלק:

אבן עזרא

בעבור שרוב הרשע יביא האדם לידי סכנה אמר למה תמות בלא עתך ודע כי הרשעות היא להתעסק בדברי העולם אמר שתתעסק במה שיסיפיק לך ואל תהי סכל כלל כי הסכלות ממית בלא עת:

תורה תמימה

(יז) אל תרשע הרבה - וכי מעט תרשע, אלא מהו אל תרשע הרבה, מי שאכל שום וריחו נודף וכי יחזור ויאכל שום אחר ויהא ריחו נודף יותרעא) [שבת ל"א ב']:
אל תרשע הרבה - בשעה שאמר שאול לדואג (ש"א כ"ב) סוב אתה ופגע בכהנים, יצתה בת קול ואמרה אל תרשע הרבהעב) [יומא כ"ב ב']:

קהלת פרק ז

(כ) כִּי אָדָם אֵין צְדִיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא:

מדרש זוטא - קהלת (בובר)

[כ] כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ר' יהודה בר' שמעון אומר וכי יש צדיק עושה צדקה וחוטא, אמרו לו אלו פרנסי צבור שמחלקין צדקה לעניים, ונותנין שלא כהוגן לכהוגן, וכהוגן לשלא כהוגן.

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב)

(כ) כי אין אדם צדיק. לפיכך צריך להתחכם לעשות ולכלכל דבריו כמשפט, שהחכמה תעוז לו להינצל מגיהנם: כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ר' יודן בר' שמעון אומר אלו מחלקי הצדקה, שהם נותנים למי שהוא ראוי כמי שאינו ראוי ולמי שאינו ראוי כמי שהוא ראוי, והיינו דאמר ר' יוסי (שבת קיח ע"ב) יהי חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה.

רש"י

(כ) כי אדם אין צדיק בארץ - לפיכך צריך לפשפש במעשיו:

אבן עזרא

(כ) כי אדם - חזר לבאר ענין אל תהי צדיק הרבה וענינו דע כי לא תוכל שלא תחטא כי אין אדם אשר לא יחטא בפועל או בדבור או במחשבה ככתוב בספר משלי בשבע התועבות לב חורש מחשבות און, וענין אשר יעשה טוב תמיד ולא יחטא לעולם:

תורה תמימה

(כ) כי אדם וגו' - כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, א"ר יודן, וכי יש אדם צדיק וחוטאפו), אלא אלו גבאי צדקה ומחלקי צדקה שלראוי נותנים שלא כראוי ושלראוי נותנים כראוי, ולא יחטא - כמש"נ (שופטים כ') קולע באבן אל השערה ולא יחטיאפז) [שם]:
אין צדיק וגו' - מכאן דאפילו צדיקים צריכים כפרהפח) [סנהדרין מ"ו ב']:

קהלת פרק ח

(יז) וְרֵאִיתִי אֶת-כָּל-מַעֲשֵׂה הָאֱלֹקִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם לְמַצּוֹא אֶת-הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת-הַשָּׁמַיִם בְּשֵׁל אֲשֶׁר יַעֲמַל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמְצָא וְגַם אִם-יֹאמֶר הַחֶכֶם לְדַעַת לֹא יוּכַל לְמַצָּא:
פסיקתא זוטרתא (לקח טוב)

(יז) וראיתי והתבוננתי את כל מעשה האלהים כי לא יוכל למצא את המעשה אשר נעשה תחת השמש. בשל. בשביל אשר יעמול האדם לבקש ולא ימצא. וגם אם יאמר החכם לדעת ולא יוכל למצוא. וכן אתה מוצא בחכם שבחכמים ויקרב משה את משפטן לפני י"י (במדבר כז, ה) [שנתעלמה ממנו הלכה].

רש"י

(יז) את כל מעשה האלהים - שמסר לבריות:

כי לא יוכל האדם למצוא וגו' - אין הבריות יכולין לעמוד על סוף דרכו של הקדוש ברוך הוא מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואין רשעים מצליחים וצדיקים יורדים:

בשל אשר יעמול האדם לבקש - בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצא את סוף המדה ואינן יכולין:
וגם אם יאמר החכם - שהוא יודע לא יוכל שהרי מרע"ה לא עמד על הדבר באומרו (שמות לג) הודיעני נא את דרכיך:

אבן עזרא

(יז) וראיתי - קצות מעשה האלהים והבינותי עיקרם לכן זה המעשה הרע שנעשה תחת השמש לא אוכל להבינו בעבור שהוגיעו נפשם ועמלו חכמי האדם למצוא הענין ולמה זה ולא מצאו, ופירוש בשל כמו' בעבור וכן כי בשלי הסער הגדול ועל זה הענין צעק איוב הצדיק:

תורה תמימה

(יז) לבקש ולא ימצא - א"ר חייא בר אבא, הרבה שאלו לעשות ולעמוד על דברי תורה ולא יכלונח) מאי טעמא, בשל אשר יעמוד האדם לבקש ולא ימצא, וגם אם יאמר החכם - זה שלמה, יום שאמר יכול אני להרבות נשים ולא יטו את לבבינט) [שם]:

קהלת פרק ט

(ח) בְּכָל-עֵת יִהְיֶה בְּגִדֶיךָ לְבָנִים וְשֶׁמֶן עַל-רֵאשֶׁךָ אֶל-יַחְסָר:

מדרש זוטא - קהלת (בובר)

[ח] בכל עת יהיו בגדיך לבנים [ושמן על ראשך אל יחסר]. אמר ר' יוחנן בן זכאי אם בבגדים לבנים הכתוב מדבר, כמה בגדים לבנים לאומות העולם. [ואם בשמנים טובים הכתוב מדבר] כמה שמנים טובים יש להם לעשירים, הא אין הכתוב מדבר אלא בתורה ובמצות ובמעשים טובים, ור' יהודה הנשיא (בשם רבן יוחנן) אומר, משל למלך שעשה סעודה, וזימן לו אורחים, ולא קבע להם זמן סעודה. אותם שהיו מקפידין לדבר הלכו ורחצו והתקינו עצמם לסעודה, השוטים שבהם הלכו להם. סייד לסירו יוצר לטיטו, נפח לניפוחו, כנסם לבית המשתה שלו, פתאום שלח המלך ואמר יבואו לסעודה, אלו נכנסים בכבודם ואלו נכנסים בניוולם, אמר להם חזרו לאחורכם שלא יטנפו פלטיין של מלך. הלכו לרחוץ ולסוך נגעלו פלטיין של מלך, רבי יוחנן בנו של רבי אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר כולם נכנסים לבית המלך, אלו שכבידו פלטיין שלי יאכלו וישבעו ויתעדנו מסעודה שלי, ואלו שנוולו פלטיין שלי היו מנוולין אותם ומלקין אותם. ולא דמי ההוא דיתיב בניוול לההוא דיתיב ביקר. כך לעתיד לבא הצדיקים אוכלים והרשעים רעבים, הדא הוא דכתיב הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו (ישעיה ס"ה י"ג). זיוותאי אמר משום ר' מאיר אלו מסובין ואוכלים ושותים ואלו מסובין לא אוכלים ולא שותים, לא דומה צערו של זה שהוא עומד, לצערו של זה שהוא מיסב, זה שהוא עומד לא אוכל ולא שותה דומה למשמש, זה שמיסב

ואינו אוכל צערו כפול ומכופל, ופניו מוריקות, הוא שהנביא אומר ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע (מלאכי ג' י"ח). אינו דומה מי ששונה פרקו מאה פעמים למי ששונה פרקו מאה פעמים ואחת. תני שוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו את רבי אליעזר, אמרין ליה רבי וכי אדם יודע אימתי הוא מת שיעשה תשובה, אמר להם לא כל שכן ישוב היום שמא ימות למחר של אחריו, ונמצאו כל ימיו בתשובה, לכך נאמר בכל עת יהיו בגדיך לבנים, בדברי תורה, ושמן על ראשך (לא) [אל] יחסר בצדקה ובמעשים טובים בציצית ובתפילין.
פסיקתא זוטרתא (לקח טוב)

(ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך. אמר ר' יוחנן בן זכאי לא מדבר אלא במצות ובמעשים טובים. אמר ר' יהודה הנשיא בשם ר' יוחנן בן זכאי משל למלך שזימן כל בני עירו ולא קבע להם זמן. הפיקחים אומרים אין המלך חסר כלום פתאום יזמין אותנו, מוטב שנהיה מתוקנים, הלכו ורחצו והחליפו שמלותיהם כדרך הנכנסין לבית המלך. הטיפשין אומרים וכי לא נרגיש בשעת תיקון הסעודה, הלכו כל אחד ואחד לבית מלאכתו, הפחם לפחמיו. הסייד לסיידו. היוצר לטיט. הבורסקי למלאכתו. הכובס לבית המשרה. פתאום קראם המלך, שמח המלך לקראת הפיקחין וכעס על הטיפשין. אמר המלך אלו שתקנו עצמם יאכלו לפני, ואלו לא יעמדו לפני, אלו יעמדו על רגליהם ויראו בשמחת הפיקחין כדי שיהו מצטערין. וכן הוא אומר (ישעיה סה, יג) הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו. לכך נאמר בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר אלו מעשים טובים, היינו דתן (אבות פ"ב מ"י) שוב יום אחד לפני מיתתך.

רש"י

(ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים - התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב שאם תמות היום תכנס בשלום, ומשל שלמה החכם את הדבר לאדם שהזמינו המלך ליום סעודה ולא קבע לו זמן אם חכם הוא או פקח מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך וכן עת מחר עד עת יקרא אל הסעודה יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא רחוצ וסך כך דרשוהו רבותינו במסכת שבת:

אבן עזרא

(ח) בכל עת - המפרשים הקדמונים פירשו על ענין אחד והוא אם ידעת שרצה האלהים את מעשיך לך אכול בשמחה לחמך וצריך אתה שיהיו בגדך לבנים, והענין שלא יהיו מעשיך מגואלים, וענין ושמן על ראשך אל יחסר שיהיה לו שם טוב, וצוהו שיקח אשה ולא ישגה בזרה, וכל אשר תמצא ידך לעשות טוב בעולם הזה עשה כי העולם הבא איננו עולם מעשה כי אם עולם הגמול, והפירוש הנכון שהפסוקים שיש למעלה ולמטה הם דבקים והוא דבור לב בני האדם כאילו מדבר עם נפשו ולבו הוא כנוי בעד נפשו והוא אכול ושתה ולבוש בגדים נקיים ותסוך תמיד שמן ושמן עם אשה שחשקת בה וכל אלה הם תענוגי הגוף לבדו:

תורה תמימה

(ח) בכל עת וגו' - תנן התם, רבי אליעזר אומר, שוב יום אחד לפני מיתתך אמרו לו תלמידיו, וכי אדם יודע באיזה יום ימות, אמר להו, כל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה, ואף שלמה אמר בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר (שבת קנ"ג א):
בגדיך לבנים וגו' - בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר, א"ר יוחנן בן זכאי, אם בבגדים לבנים ובשמנים טובים הכתוב מדבר הרי כמה בגדים לבנים ושמנים טובים יש להם לעובדי כוכבים, הא אינו מדבר אלא במצות ובמעשים טובים, בכל עת יהיו בגדיך לבנים - מן העבירות ושמן על ראשך אל יחסר - ממצות ומעשים טובים (מ"ר):
בגדיך לבנים וגו' - דבר אחר בכל עת יהיו בגדיך לבנים אלו ציציתכח) ושמן על ראשך אל יחסר - אלו תפלינכט) [שבת קנ"ג א]:

קהלת פרק ט

(יא) שְׁבִתִי וְרָאָה תַּחַת-הַשָּׁמַיִם כִּי לֹא לְקַלִּים הַמְרֹאֵץ וְלֹא לְגִבּוֹרִים הַמְלַחֲמָה וְגַם לֹא לְחַכְמִים לְחֶם וְגַם לֹא לְנִבְנִים עֹשֶׂר וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן כִּי-עֵת וּפְגַע יִקְרָה אֶת-כָּלֶם:

מדרש זוטא - קהלת (בובר)

[יא] שבתִי וראה תחת השמש. מדבר ביעקב, אתמול וישא יעקב רגליו וגו' (בראשית כ"ט א'), והיום ויאסוף רגליו (שם /בראשית/ מ"ט ל"ג). ולא לגבורים המלחמה. אתמול ויגש יעקב ויגל את האבן (שם /בראשית/ כ"ט י'). והיום וישאו [בני ישראל] את יעקב אביהם (שם /בראשית/ מ"ו ה'). ולא לחכמים לחם. אתמול ויזבח יעקב בהר ויקרא לאחיו לאכול לחם (שם /בראשית/ ל"א נ"ד). וכי אחיו היו, והלא בניו היו, אלא כיון שהגיעו [לשכמו] דימה אותן לו וקרא אותם אחיו, והיום שובו שברו לנו מעט אוכל (שם /בראשית/ מ"ג ב'). (ולא) [וגם לא]

לנבונים עושר. אתמול ויפרוץ האיש מאוד מאד (שם /בראשית/ ל' מ"ג). מלמד שפירצו לו פרצה מעין דוגמא של עולם הבא, כמה דאת אמר עלה הפורץ לפנייהם פרצו ויעבירו שער ויצאו בו ויעבור מלכם לפנייהם וה' בראשם (מיכה ב' י"ג). והיום אמר לו יוסף וכלכלתי אותך שם (בראשית מ"ה י"א). וגם לא לידועים חן. אתמול ידעתי בני ידעתי (שם /בראשית/ מ"ח י"ט). יודע אני מעשה ראובן בבלהה, ומעשה יהודה בתמר, והלא דברים קל וחומר ומה דברים שלא נגלו לך נגלו לי, דברים שנגלו לך על אחת כמה וכמה, והיום מפייס ליוסף, שנאמר אם נא מצאתי חן בעיניך וגו' אל נא תקברני במצרים (שם /בראשית/ מ"ז כ"ט). ד"א כי לא לקלים המרוץ. זה עשאל [שנאמר] ועשאל קל ברגליו (ש"ב =שמואל ב' ב' י"ח). כיון דמטא שעתיה ויכהו אבנר [באחרי החנית] אל החומש וגו' (שם שם /שמואל ב' ב' /כ"ג). ולא לגבורים המלחמה, זה אבנר, דאמר ר' איסי נוח [לאדם] לזוז כותל של שש אמות, מלזוז רגל אחת של אבנר, וכיון דמטא שעתיה כתיב הכמות נבל ימות אבנר (ש"ב =שמואל ב' ג' ל"ג). וגם לא לחכמים לחם. זה שלמה, שנאמר ויהי לחם שלמה ליום אחד וגו' (מ"א =מלכים א' ה' ב'). וכיון דמטא שעתיה, כתיב וזה היה חלקי מכל עמלי (קהלת ב' י'). איכא דאמרי מקלו, ואיכא דאמרי קודו, ואיכא דאמרי קושרתיה. (ולא) [וגם לא] לנבונים עושר. זה איוב, אתמול ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן וגו' (איוב א' ג'). וכיון דמטא שעתיה כתיב חנוני חנוני אתם רעי (שם /איוב/ י"ט כ"א). וגם לא לידועים חן. זה יהושע. דאמר רבי יוסי שני דברים דבר יהושע לפני רבו ולא נגמל [חן] בעיניו, אחד במינוי זקנים, ואחד במעשה העגל, במינוי זקנים, שנאמר וירץ הנער ויגד למשה וגו' [ויען יהושע בן נון וגו' אדני משה כלאם] (במדבר י"א כ"ז כ"ח). אמר לו משה יהושע (כך) [בך] אני מתקנא, המקנא אתה לי (שם שם /במדבר/ י"א /כ"ט). והלואי כל ישראל כיוצא ב'. [ואחד] במעשה העגל. וישמע יהושע את קול העם וגו' (שמות ל"ב י"ז). א"ל משה ליהושע אדם שהוא עתיד לנהוג שררה על ששים ריבוא בני אדם. אינו יודע להבחין בין קול לקול אין קול ענות גבורה וגו' קול ענות אנכי שומע (שם שם /שמות/ ל"ב /י"ח) ואת אמר ויגוף ה' את העם (שם שם /שמות/ ל"ב /ל"ה). ד"א כי לא לקלים המרוץ [זה משה] אתמול עלה משה לרקיע כנשר, והיום הירדן שהוא רחב חמשים אמה לא יכול לעבור, שנאמר כי לא תעבור את הירדן הזה (דברים ג' כ"ז). לא לגבורים המלחמה. אתמול (כמלאכי השרת) [מלכי צבאות] ידודון ידודון (תהלים ס"ח י"ג). אמר ר' יודן משום ר' מאיר אפילו מלכיהון דמלאכיא. אפילו מיכאל וגבריאל ידודון מפני משה, וכיון דמטא שעתיה כתיב כי יגורתי מפני האף והחמה (דברים ט' י"ט). ולא לחכמים לחם. הוא עשוי קוזמוקולוטור של פלטיין [של פרעה] והיום יתרו אומר לבנותיו קראן לו ויאכל לחם (שמות ב' כ'). (ולא) [וגם לא] לנבונים עושר. זה משה. מהיכן העשיר. אמר ר' חנין ממעשה של סנפרינין גילה הקדוש ברוך הוא בתוך אהלו, ומשם העשיר משה. אותה שעה אמר משה ברכת ה' היא תעשיר (משלי י' כ"ב). וגם לא לידועים חן. אתמול ויאמר הראני נא את כבודך (שמות ל"ג י"ח). והיום כמה תפלות וכמה תחנונים ביקש שיכנס לארץ ישראל, ולסוף אמר לו הן קרבו ימיר למות וגו' (דברים ל"א י"ד). כי עת ופגע יקרה את כלם. עת היא שפוגעת לכל אדם, לכי פגע בו כל הדברים הללו ירבה תפלה ותחנונים, ואין לך מי שהרבה בתפלה ובתחנונים כמשה, ולסוף אמר לו לא תעבור את הירדן הזה (דברים ג' כ"ז).

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב)

(יא) שבת וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ. שעד שהוא קל ברגליו הוא נופל, כדרך שאתה מוצא בעשאל שהיה קל ברגליו ונפל (שמואל ב' ב' י"ח): וגם לא לחכמים לחם. שהרי קורח היה עשיר גדול ולא היה בו חכמה, שעמד ועירער על הכהונה:

וגם לא לנבונים עושר. שהרי איוב היה אדם גדול ובעל תבונות, והוא אמר (איוב יט, כא) חנוני חנוני אתם רעי: וגם לא לידועים חן. שהרי אמר לו משה ליהושע המקנא אתה לי (במדבר יא, כח), ולא היה לו חן בדברו: ומאלה אתה לומד בכל הדורות כי עת ופגע יקרה את כלם. וכן אמרו רז"ל (מועד קטן כח ע"א) חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא.

רש"י

(יא) שבת וראה - כמו זכר ווי"דונט בלעז:

לא לקלים המרוץ - לא עמדה לעשאל קלותו משהגיע פקודתו:

ולא לגבורים המלחמה - לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו:

וגם לא לחכמים לחם - כגון אני שהיה לחמי ליום (מלכים א ה) ששים כור סולת וגו' ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקלי ומקידה:

וגם לא לנבונים עושר - כגון איוב בתחלה (איוב א) ויהי מקנהו וגומר כשבאה שעתו אמר (שם /איוב/ יט) חנוני אתם ריעי:

ולא לידועים חן - הרי משה אין יודע ונבון ממנו בישראל ולא מצא חן בתפלתו שיכנס לארץ:

כי עת ופגע - כמשמעו, ד"א כי עת יקרה אותם והפגיעה והתחינה יהיו רגילין בהם שלא יבואו לדברים הללו:

אבן עזרא

(יא) שבת - אמר שלמה שבת וחזרתי בי ששבתתי השמחה וכי הטוב שיבקש האדם התענוג בעבור שלא יוכל אדם לשמוח בעולם הזה ולא יתענג בו כי ראיתי קלים יכשלו ושאין להם כח לרוץ יברחו וימלטו: ולא לגבורים המלחמה - כענין וגבור לא ינצל ברב כח:

וגם לא לחכמים לחם - שהיה ראוי להיותם מושלים בכסילים ויהיו רשים והדבר הפוך ברוב:

וגם לא ליודעים חן - בענין הממשלה שיאהבו אותו ויסורו אל משמעתו:

כי עת ופגע יקרה את כלם - ענין כלם החכמים והכסילים והגבורים והחלשים והנכון בעיני כי כלם ישוב על אלה הנזכרים לבדם והענין כי אין יכולת ביד בן אדם לעשות זה והראיה כי החכמים בעלי הדעות אבות המלאכות אין להם לחם, והאומרים כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה את הוללות ודבר לא יקום ופירוש עת מה שיש במתכונת המערכת העליונה הראשונה, ופירוש פגע פגיעת אחד מן המערכת באחד מהשבעה שהוא החצי וחציו לפניו ואחריו ושלישיתו וחציו לפניו ואחריו, ודע כי מלת עת חסרת נו"ן ועתה אבאר דע שאין בלשון הקדש אות מתהפך ומתחלף ומובלע ונוסף ונעדר כי אם אותיות אה"ו כאשר פירש ר' יהודה ברבי דוד בעל הדקדוק ז"ל ואות הנו"ן ימצא בראש מובלע וחסר וכן באמצע ובסוף כמו נסע שבולע הנו"ן בדגש ויסע וכן וישא ויתן ויטע וידר ויפול ויגוף יבול עלהו ובפועל יראו הנוני"ן כלם נוסע נושא נותן נוסע נודר נופל נוגף נובל ובציווי יחסרו הנוני"ן כמו קומו סעו שאו את ראש, תנו יד ליי, ופעמים ישארו הנוני"ן על מתכונתם כמו נפלו עלינו ובאמצע ימצא מובלע בנו"ן שני במלת שתי כי הוא מן ולא אשנה לו וכן בת חסרת נו"ן בן וכן עת הוא ענת וכמוהו בדברי קדמונינו ז"ל עונה וכן בלשון ארמית וקעת וקענת ודגשות תי"ו עתו להתבלע הנו"ן כדגשית תי"ו בתו ונו"ן במלת אתה וכן חטים ושניהם נראים בארמית ותי"ו אמתו כי שרשו מן אמונה והתי"ו לשון נקבה ויורה עליו ותהי האמת נעדרת וכן תי"ו עת לשון נקבה ויורה עליו ועל זה הדקדוק ישאר לעות את יעף לבדו ולא יהיה לו חבר במקרא:

תורה תמימה

(יא) כי לא לקלים וגו' - [יש אומרים ביעקב אבינו הכתוב מדבר], כי לא לקלים המרוץ - אתמול וישא יעקב רגליו, והיום - ויאסוף רגליו אל המטה, ולא לגבורים המלחמה - אתמול ויגש יעקב ויגל את האבן, כאדם שמעביר את הפקק מעל פי הצלוחיתלה), והיום - וישאו בני ישראל את יעקב אביהם - בגופולה*), וגם לא לחכמים לחם - אתמול ויזבח יעקב זבח בהר ויאכלו לחם, והיום - שובו שברו לנו מעט אוכל, וגם לא לנבונים עושר - אתמול ויפרץ האיש מאד מאד, והיום - ויכלכל יוסף את אביו, וגם לא ליודעים חן - אתמול ידעתי בני ידעתי, יודע אני מעשה יהודה בתמר, מעשה ראובן בבלהה, והיום - אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תקברני במצריםלו) [מ"ר]: כי לא לקלים וגו' - דבר אחר כי לא לקלים המרוץ זה עשהאל, אתמול (ש"ב ב') ועשהאל קל ברגליו, והיום - (שם) ויכהו אבנר באחרי החנית. ולא לגבורים המחמה - זה אבנר, דכתיב (ש"א כ"ו) הלא איש אתה ומי כמוך בישראל, והיום - (ש"ב ג') הכמות נבל ימות אבנר, וגם לא לחכמים לחם - זה שלמה, אתמול (מ"א ה') ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כר סלת וששים כר קמח, והיום - קהלת ב' י' וזה חלקי מכל עמלי, יש אומרים בקדרה ויש אומרים במקללז), וגם לא לנבונים עושר - זה איוב, אתמול - (איוב א') ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן ומקנהו פרץ בארץ, והיום - (שם י"ט) חנוני חנוני אתם רעילח), וגם לא ליודעים חן - זה יהושע, דא"ר אחוה בריה דר' זירא, שני דברים דבר יהושע בפני משה ולא נגמל חן בעיניו, אחד במנוי הזקנים שאמר לו משה המקנא אתה לי ואחד במעשה העגל שאמר לו אין קול ענות גבורה וגוללט) [מ"ר]:

כי לא לקלים וגו' - דבר אחר כי לא לקלים המרוץ - זה משה, אתמול טס ברקיע ועולה כעוף, שנאמר ומשה עלה אל האלהים, והיום - כי לא תעבור את הירדן הזה, אפילו חבל של נ' אמה לא היה יכול לעבור, ולא לגבורים המלחמה - אתמול (תהלים ס"ח) מלכי צבאות ידדון, ואפילו מיכאל וגבריאל היו ייראין ממנו, והיום - (פ' עקב) כי יגרתי מפני האף והחמה, וגם לא לחכמים לחם - אתמול ויגדל משה ויצא אל אחיו, מהו ויגדל - שהיתה גדולתו להכניס ולהוציאמ), והיום - קראן לו ויאכל לחם, וגם לא לנבונים עושר, אתמול מחצב של ספיר גלה לו הקדוש ברוך הוא בתוך אהלו וממנו נתעשרמא), והיום בשעת גזר מיתה כל העושר הזה לא עמד לומב) וגם לא ליודעים חן - אתמול כי מצאת חן בעיני, והיום אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזהמג) [שם]:

כי עת ופגע וגו' - כי עת ופגע יקרה את כולם - עת היא שפוגעת באדם ומערערת בו כל הדברים האלה, מה יעשה ילך ויעסוק בתפלה ובתחנונים והוא נצולמד) [שם]:

כי עת ופגע וגו' - רב הונא שאל לשמואל, מהו זה דכתיב כי עת ופגע יקרה את כולם, אמר ליה, פעמים שאדם מפגיע בתפלה ונענה ופעמים שמפגיע ואינו נענה, שאין לך מי שיסדר תפלות ותחנונים יותר ממשה רבינומה), ולבסוף נאמר לו הן קרבו ימיר למותמו) [שם]:

קהלת פרק ט

(יז) דְּבַרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים מִזְעָקַת מוֹשֵׁל בְּכִסְיָלִים:

מדרש זוטא - קהלת (בובר)

[יז] דברי חכמים בנחת נשמעים. זה עמרם ובית דינו שאמרה לו בתו אבא גזירותיך קשים משל פרעה. מזעקת (כסיל) [מושל בכסילים]. אלו דתן ואבירם.

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב)

(יז) דברי חכמים בנחת נשמעים. אלו דברי מדרש, בוא וראה משה אמר להם לישראל לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת (שמות לה, ג), וכל ישראל שומעין לו וכל הדורות: מזעקת מושל בכסילים. שהרי פרעה גזר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (שמות א, כב) ולא עמדה גזירתו, אמר אם בן הוא והמיתן אותו, אפילו המילדות לא שמעו גזירתו: מושל בכסילים. אדם שליט על העם והוא כסיל אין דבריו נשמעים: בכסילים. שמעשיו בכסילות כמעשה הכסילים.

רש"י

(יז) בנחת נשמעים - מקובלים הם לבריות:

מזעקת מושל בכסילים - מלכי האומות ע"א, משה נפטר זה כמה שנים ועדיין גזירותיו מקובלים על ישראל וכמה מלכי האומות גוזרים גזירות על ישראל ואין דבריהם מתקיימין:

אבן עזרא

(יז) דברי - יש מפרש הפסוק הראשון כך טובה חכמה מגבורה ואילו היתה חכמת המסכן בזויה אף כי יותר נשמעים דבריו שהוא מדבר בשפלות קול ונחת מדברי מושל בכסילים בצעקה, כי דברי החכם כמסמרות נטועים בנפש, ויש אומרים דברי חכם אחד אינם נשמעים עד שיתחברו ויש אומרים כי אלה החכמים הם עשירים, והנכון בעיני שאינו מדבר על עת אחת כמו שפירשתי ואם חכמת המסכן בזויה יש עת שישמעו דבריו, יותר מדברי המלך:

תורה תמימה

(יז) דברי חכמים וגו' - דברי חכמים בנחת נשמעים אלו הדרשנים, מזעקת מושל בכסילים - אלו המתורגמנים שעומדים על הצבור (שם):

דברי חכמים וגו' - דבר אחר דברי חכמים בנחת נשמעים, זה עמרם ובית דינו שאמרו מה הנאה יש לנו שאנו יולדים ומשליכים ליאור ונמנו וגמרו אחר השער והגדרעט) עד כאן העולם יתקיים - מזעקת מושל בכסילים, זה פרעה שהיה גוזר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו ולא אשגחו על גזירתו [מ"ר]: